

Mojca Poznanovič Jezeršek, Zavod RS za šolstvo

O UČNEM NAČRTU ZA PREDMET SLOVENŠČINA V GIMNAZIJAH PO ZAKLJUČKU ŠTIRILETNEGA UVAJANJA

Rezultati spremljave pouka slovenščine (in drugih predmetov) po letu 1998, ugotovitve projekta *Razmerje med razvijanjem in vrednotenjem sporazumevalne zmožnosti (2004–2006)*¹, primerjave s tujimi učnimi načrti za pouk maternih jezikov, mnenje strokovne javnosti in seveda tudi družbene spremembe, pogojene z vstopom Republike Slovenije v Evropsko unijo, so vplivali na ponovni premislek o učnih načrtih in potrebi po njihovem posodabljanju v letu 2006. Pred posodabljanjem sta bili opravljeni ponovna analiza učnih načrtov iz leta 1998 in primerjalna analiza z učnimi načrti drugih držav. Analiza naj bi izpostavila problematične točke veljavnih učnih načrtov.

Novosti v posodobljenem *Učnem načrtu za predmet slovenščina v gimnazijah* (UN 2008) so opazne na ravni ciljev in vsebin ter sistematičnega vključevanja kompetenc, medpredmetnih povezav in kroskurikularnih tem. Cilji in vsebine jezikovnega in književnega pouka so razvrščeni po procesnociljnih in vsebinskih sklopih, in ne več po sporazumevalnih dejavnostih in letnikih. Novost so tudi splošna (obvezna) in posebna znanja. Razmerje med splošnimi in posebnimi znanji v UN za slovenščino je 70 : 30.

Sistematičnemu uvajanju posodobljenega učnega načrta je bilo v obdobju od maja 2008 do maja 2013 namenjenih 13 izobraževanj, ki se jih je udeležilo 2146 učiteljev slovenščine v gimnazijskih programih. Člani PRS za slovenščino, mentorski učitelji in zunanji predavatelji so skupaj izpeljali 212 izobraževalnih ur.

Po koncu štiriletnega uvajanja so učitelji odgovarjali na spletni vprašalnik², namenjen evalvaciji učnega načrta. Na vprašalnik je odgovorilo 61 učiteljev slovenščine v gimnazijah. Vprašanja so se nanašala na posodobitve v učnih načrtih in so bila razvrščena v vsebinske sklope: *Splošna in posebna znanja, Načrtovanje ciljev in vsebin učnega načrta, Pričakovani dosežki/rezultati, Medpredmetno povezovanje, Kompetence, Učni načrti in drugi dokumenti, Usposabljanje učiteljev* in specifična vprašanja za predmet. Trditve, podane v vprašanjih, so učitelji ocenjevali na 5-stopenjski lestvici.

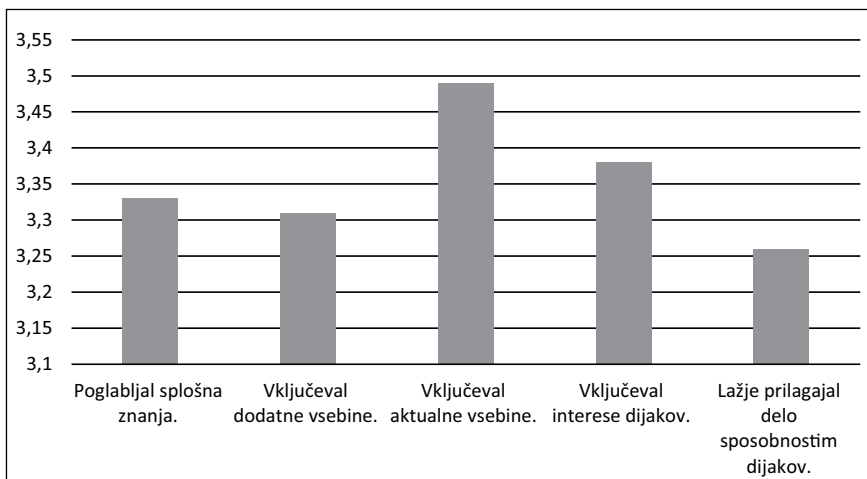
Grafična ponazoritev odgovorov je dopolnjena z analizo in interpretacijo rezultatov.

¹ CRP projekt *Razmerje med razvijanjem in vrednotenjem sporazumevalne zmožnosti* je potekal med letoma 2004–2006 na Zavodu RS za šolstvo. Projektno skupino pa so sestavljali univerzitetni učitelji, učitelji praktiki in pedagoški svetovalci za slovenščino ZRSŠ.

² <http://www.zrss.si/vprasaniki/spremljavaun2012.asp>

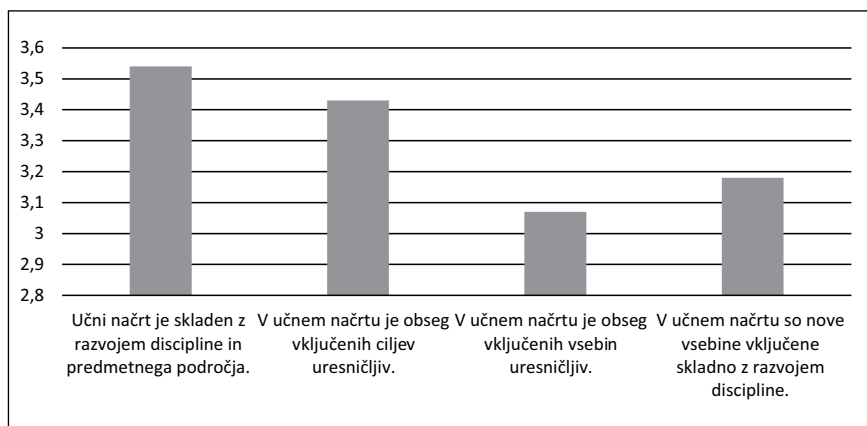

☞ Tabela 1: Splošna
in posebna znanja

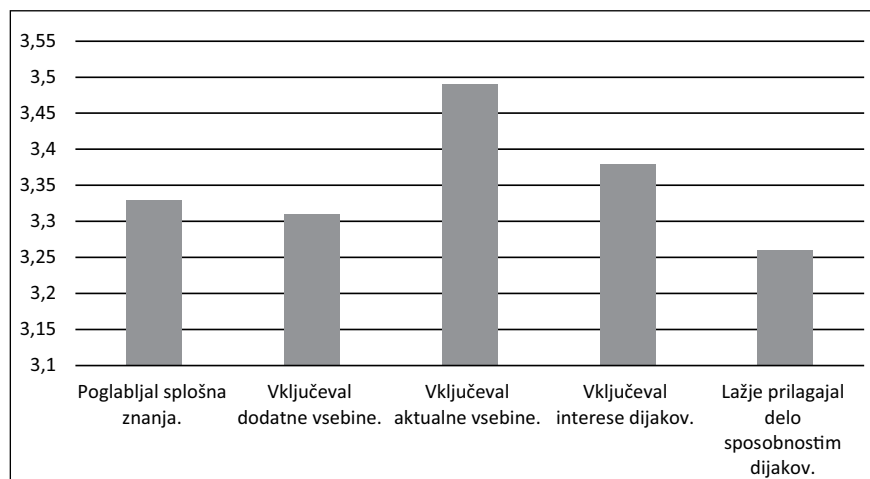
Iz tabele je razvidno, da učitelji slovenščine delitev na splošna in posebna znanja ocenjujejo pozitivno, ker jim omogoča vključevanje aktualnih vsebin (3,49), interesov dijakov (3,38), pa tudi poglobljanje splošnih znanj (3,33). Odgovori so primerljivi z odgovori učiteljev drugih predmetnih področij.

☞ Tabela 2: Uresničljivost ciljev
in vsebin v učnem načrtu

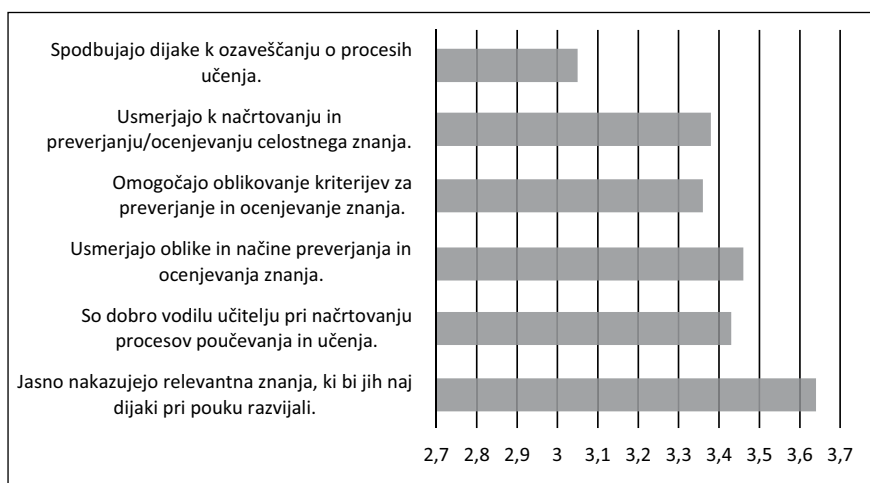
Po mnenju anketiranih učiteljev je učni načrt skladen z razvojem discipline in predmetnega področja (3,54), obseg vključenih ciljev pa uresničljiv (3,43); od povprečja odgovorov vseh predmetnih področij pa odstopa ocena o uresničljivosti obsega vključenih vsebin (3,07), kar povezujejo z naborom obveznih in prostoizbirnih vsebin književnega pouka. S tem je povezano tudi nižje vrednotenje skladnosti vključenih vsebin z razvojem discipline (3,18), kar pa je v nasprotju z odgovorom istih učiteljev na prvo postavko 2. vprašanja.

↘ Tabela 3: Nerazporejenost ur po letnikih

Nerazporejenost ur predmeta po letnikih učitelji slovenščine načeloma podpirajo, ker jim omogoča lažje razporejanje učnih ciljev in vsebin (3,66), samostojno prilagajanje potrebnega časa za obravnavo posameznega učnega sklopa (3,64), mislijo pa tudi, da delo lažje prilagajajo sposobnostim dijakov. Razlike med odgovori vseh učiteljev in odgovori učiteljev slovenščine niso statistično pomembne. Učitelji si torej želijo (več) avtonomije pri načrtovanju in izvajanju učnega procesa, kar jim nerazporejenost ciljev in vsebin po letnikih tudi omogoča.

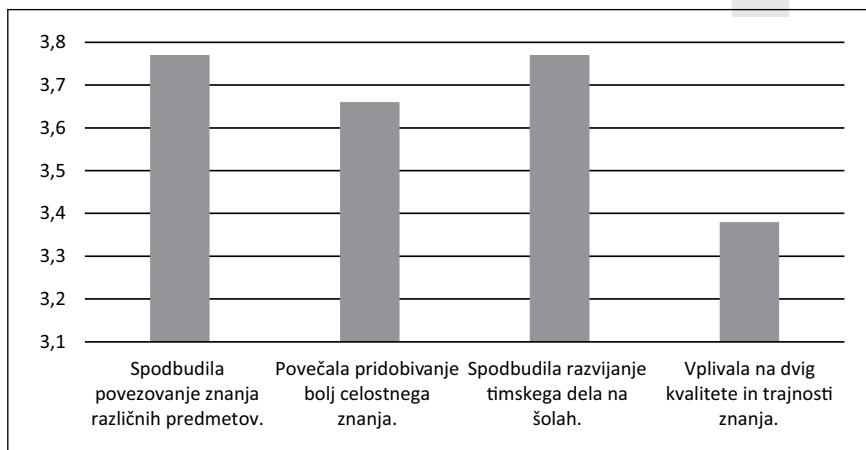
↘ Tabela 4: Pričakovani dosežki

Ugotavljamo, da tako kot učitelji drugih predmetnih področij tudi učitelji slovenščine menijo, da pričakovani dosežki/rezultati jasno nakazujejo relevantna znanja, ki naj bi jih dijaki razvijali pri pouku (3,64), najnižje pa ocenjujejo trditvi, da pričakovani dosežki spodbujajo dijake k ozaveščanju o procesih učenja (3,05) in omogočajo oblikovanje kriterijev za preverjanje in ocenjevanje znanja (3,36).

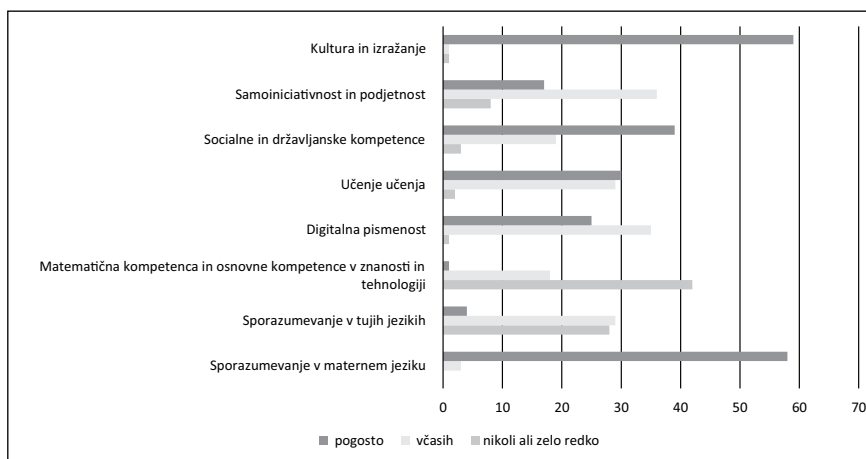

☞ Tabela 5: Medpredmetno
povezovanje

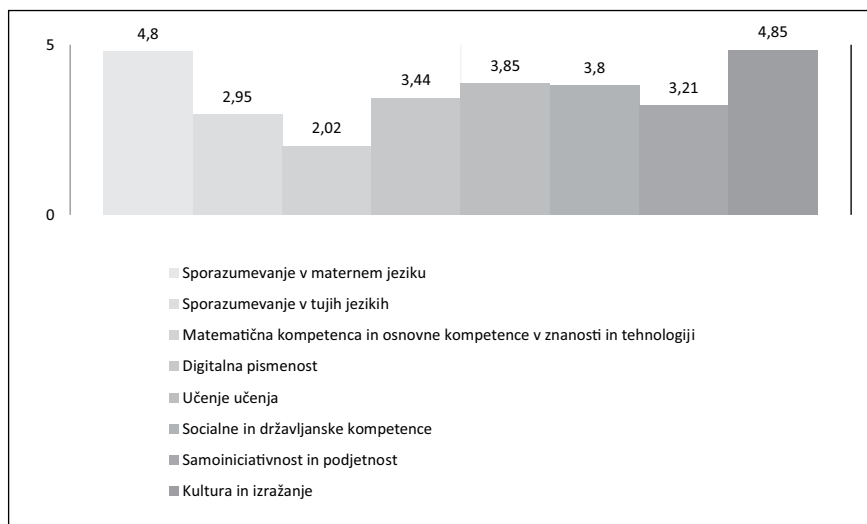
Anketiranci medpredmetnemu povezovanju v učnem načrtu pripisujejo pomembno vlogo pri razvijanju kakovostnega in trajnega znanja. Odgovori so primerljivi z odgovori učiteljev drugih predmetov, menim pa, da je pozitivno stališče deloma spodbujeno z različnimi oblikami medpredmetnega povezovanja na šolah v okviru šolskih razvojnih timov.

☞ Tabela 6: Vključevanje kompetenc

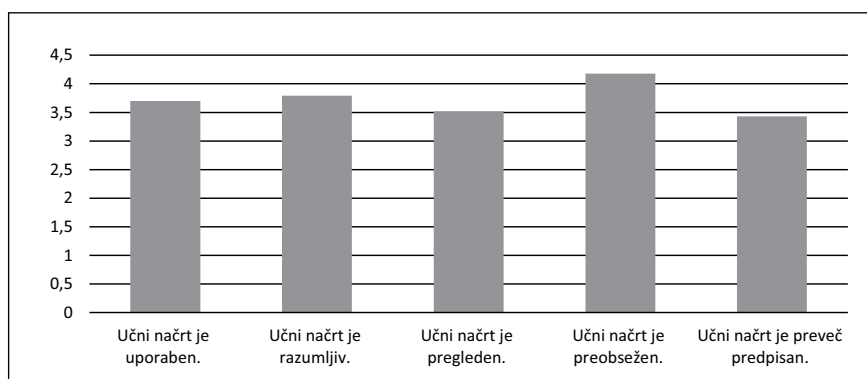
Iz diagrama lahko razberemo, da ob kompetenci sporazumevanje v maternem jeziku učitelji slovenščine pogosto vključujejo v pouk še kompetence kultura in izražanje (59), socialne in državljanske kompetence (39), učenje učenja (30), redko oz. le včasih pa sporazumevanje v tujih jezikih in matematično kompetenco.

Če zgornje ugotovitve izrazimo še v odstotkih, 95,08 % učiteljev slovenščine pogosto uporablja kompetenco sporazumevanje v maternem jeziku, 96,22 % učiteljev pogosto vključuje v pouk kompetenco kultura in izražanje, 63,93 % socialne in državljanske kompetence, na četrtem mestu pa je po pogostnosti kompetenca učenje učenja (49,18 %). Glede na opremljenost šol in izobraževanje je nekoliko presenetljivo, da manj kot polovica učiteljev slovenščine (40,98 %) pri pouku pogosto razvija digitalno pismenost.

▽ Tabela 7: Usposobljenost učiteljev
 za razvijanje kompetenc

Odgovori učiteljev glede usposobljenosti za razvijanje kompetenc niso presenetljivi. Učitelji slovenščine namreč mislijo, da so najbolj usposobljeni za razvijanje kompetenc kultura in izražanje (4,85) ter sporazumevanje v maternem jeziku (4,80), sledijo učenje učenja (3,85) ter socialne in državljanske kompetence (3,80), najnižji pa sta oceni za usposobljenost razvijanja matematične kompetence (2,02) in kompetence sporazumevanje v tujih jezikih (2,95).

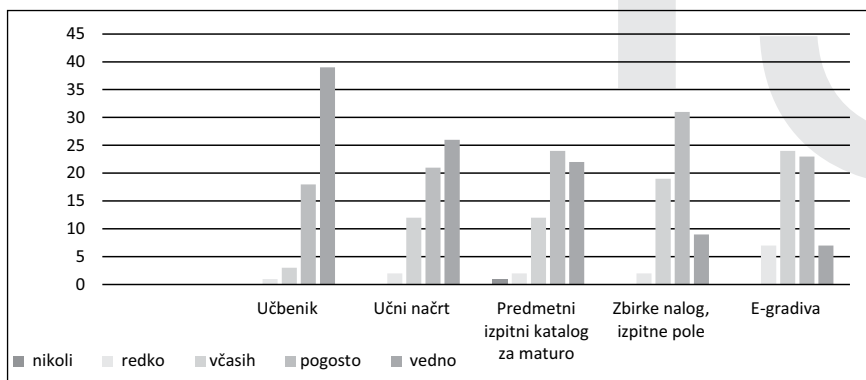

▽ Tabela 8: Ocena značilnosti
 učnega načrta

Odgovori na to vprašanje so bili za snovalce učnih načrtov in uvajalce sprememb zaradi načrtovanja nadaljnjega dela zelo pomembni. Učitelji so presodili, da je posodobljeni učni načrt za predmet slovenščina uporaben (3,70) in razumljiv (3,79), a nekoliko manj pregleden (3,52), predvsem pa preobsežen (4,18) in preveč predpisan (3,43). Mnenje o preobsežnosti učnega načrta je skrb vzbujajoče predvsem zaradi tega, ker učitelji glede na podane odgovore ne sledijo dovolj navodilom v učnem načrtu o obravnavi izbirnih in obveznih vsebin (npr. pri književnosti obravnavajo vsa besedila določenega obdobja). Od tod verjetno izvira tudi občutek o pretirani predpisanih ciljev in vsebin v učnem načrtu, ki učiteljem ne zagotavlja dovolj avtonomije za samostojno in ustvarjalno delo v razredu. Vsekakor pa ta ocena terja ponoven premislek o obsegu in določenosti ciljev in vsebin v učnem načrtu za predmet slovenščina v gimnazijah.

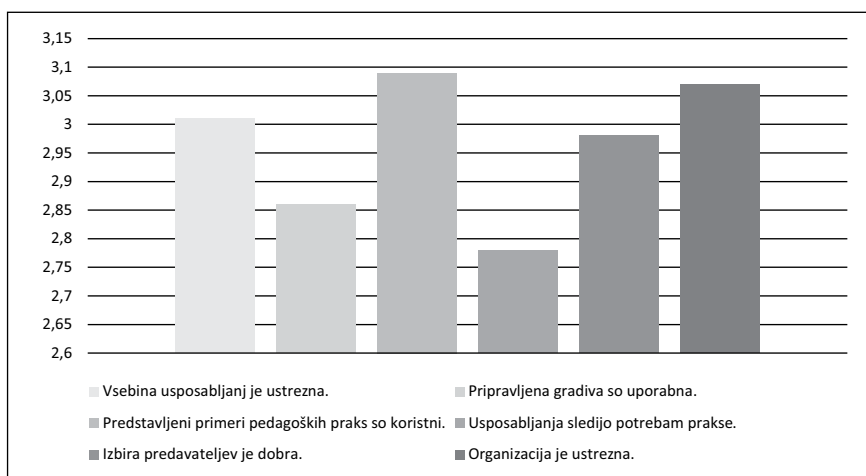
▮ Tabela 9: Uporaba dokumentov
za načrtovanje pouka

Zbrani podatki kažejo, da največ učiteljev za načrtovanje in izvajanje pouka vedno uporablja učbenik (39), temu pa sledita učni načrt (26) in predmetni izpitni katalog za maturo (22). Ti odgovori torej potrjujejo, da so glavno vodilo učiteljem pri načrtovanju in izvajanju pouka učbeniki, skrb vzbujajoče veliko učiteljev (dobra petina) pa kot izhodišče za načrtovanje uporablja maturitetni katalog. Nekateri učitelji uporabljajo tudi lastne priročnike, delovne liste in drugo didaktično gradivo.

Če že komentirane rezultate izrazimo še v odstotkih, je kar 63,93 % učiteljem vodilo pri načrtovanju in izvajanju pouka učbenik, 42,62 % se sklicuje tudi na učni načrt, kar 36,06 % pa pri načrtovanju redno uporablja tudi predmetni izpitni katalog za maturo.

▮ Tabela 10: Izobraževanje in
usposabljanje učiteljev

Iz odgovorov izhaja, da so učitelji povprečno zadovoljni z vsebino usposabljanj (3,01) in njihovo organizacijo (3,07) ter primeri predstavljenih pedagoških praks (3,09), manj pa z uporabnostjo pripravljenih gradiv in izbiro predavateljev. Pogrešali so predvsem vsebine, povezane z maturitetnim izpitom iz slovenščine. Mnenja učiteljev bodo izhodišče za premislek o nadaljnjem usposabljanju za uvajanje novosti v pedagoško prakso.

Učitelji so odgovarjali tudi na tri specifična vprašanja za predmet slovenščina, ki so se nanašala na rabo oblik in metod dela pri slovenščini ter na oceno nekaterih didaktičnih posodobitev jezikovnega in književnega pouka. Učitelji menijo, da učni načrt spodbuja predvsem sodelovalno učenje z delom v dvojicah (4,2) in delom v skupinah (3,8), manj pa raziskovalno in projektno delo. Po mnenju učiteljev sta pri jezikovnem pouku po posodobljenem

učnem načrtu najpogostejši dejavnosti branje in poslušanje/gledanje ne-umetnostnih besedi (4,2) ter prepoznavanje izbranih jezikovnih sredstev (3,8), sledita pa presojanje rabe jezikovnih sredstev v svojih in tujih besedilih (3,2) in navajanje definicij oz. slovničnih pravil (3,1). Zadnji odgovor preseneča, saj je po UN kljub sistematičnemu spoznavanju jezikovnega sistema tudi v gimnazijskem izobraževanju raba jezika pred metajezikovno zmožnostjo. Pri pouku književnosti sta najpogostejši dejavnosti poslušanje interpretativnega branja umetnostnih besedil (4,4) in izražanje osebnih doživetij o prebranem (4,6), sledi pa oblikovno, literarno in izkušensko vrednotenje besedil (3,8). Manjšo pomembnost učitelji pripisujejo literarnovednemu znanju.

Po štiriletnem obdobju uvajanja posodobljenega učnega načrta za predmet slovenščina v gimnazijah ugotavljamo, da so se ob večinoma pozitivnih odmevih učiteljev izpostavila tudi nekatera vprašanja, ki zahtevajo ponovni premislek o morebitni preobsežnosti učnega načrta in (pre)natančno določenih ciljih in vsebinah, uporabi učnega načrta kot temeljnega dokumenta pri načrtovanju in izvajanju pouka, pa tudi o zasnovi in izvedbi izobraževanj za učitelje. Ugotovitve bodo vodilo pri nadaljnjem delu z učitelji in pri posodabljanju kurikularnih dokumentov.

Za zagotavljanje kakovostnega, sodobnega in učinkovitega pouka slovenščine v gimnazijah bomo skladno s cilji v učnem načrtu še izraziteje kot do zdaj posebno pozornost namenjali skrbi za ohranjanje pozitivnega odnosa dijakov do slovenščine kot materinščine, slovenščine kot drugega jezika na narodno mešanih območjih v Sloveniji in slovenščine kot tujega jezika; ustvarjanju razmer za razvijanje sporazumevalne zmožnosti dijakov za uspešno in učinkovito sporazumevanje v slovenščini; razvijanju bralne pismenosti v skladu z nacionalno strategijo in evropskimi smernicami ter izsledki mednarodnih raziskav; razvijanju kompetenc in vključevanju kroskurikularnih tem; znotrajpredmetnemu in medpredmetnemu povezovanju; spodbujanju uporabe sodobnih medijev in IKT pri pouku slovenščine; spodbujanju in zagotavljanju priprave kakovostnih tiskanih in e-učbenikov za dijake in didaktičnih gradiv za učitelje; spremljanju zunanjega preverjanje znanja (mature); načrtovanju kakovostnega izobraževanja in usposabljanja učiteljev; zagotavljanju ustrezne evalvacije učinkov učenja in poučevanja ter usposabljanja.

POVZETEK

Novosti v posodobljenem Učnem načrtu za predmet slovenščina v gimnazijah (UN 2008) so opazne predvsem na ravni ciljev in vsebin (splošna in posebna znanja, nerazporejenost vsebin in ciljev po letnikih), sistematičnega vključevanja kompetenc, medpredmetnih povezav in kroskurikularnih tem, pa tudi preverjanja in ocenjevanja znanja (pričakovani dosežki). Po koncu štiriletnega uva-
janja so učitelji odgovarjali na spletni vprašalnik, namenjen spremljavi učnega načrta. Ob pozitivnih odmevih na posodobitve v učnem načrtu odgovori učiteljev zahtevajo ponoven premislek o obsegu vključenih ciljev in vsebin, odprtosti učnega načrta, pa tudi o zasnovi in izpeljavi strokovnega usposabljanja in izobraževanja. Ugotovitve bodo izhodišče za načrtovanje dela z učitelji in kontinuirano posodabljanje kurikula. Za zagotavljanje kakovostnega, sodobnega in učinkovitega pouka slovenščine v gimnazijah bomo skladno s cilji v učnem načrtu sledili viziji predmeta s poudarkom na razvijanju sporazumevalne zmožnosti dijakov, vključevanju medkulturnosti, znotrajpredmetnem in medpredmetnem povezovanju, skrbno načrtovanem izobraževanju učiteljev ter pripravi učbeniških in didak-
tičnih gradiv.

Viri in literatura

- Ivanuš Grmek, M., Javornik Krečič, M., Vršnik Perše, T., Rutar Leban, T., Kobal Grum, D., Novak, B., (2007): *Gimnazija na razpotju*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- 1996: *Izhodišča za kurikularno prenovo gimnazijskega izobraževanja*. Ljubljana: Nacionalni kurikularni svet.
- Krakar Vogel, Boža, (2006): *Književna vzgoja in ključne kompetence*. Vzgoja in izobraževanje, let. XXXVII, št. 1, 19–21.
- Križaj - Ortar, Martina, (1999): *Sodobni jezikovni pouk – pouk jezika ali pouk o jeziku?* : (Mesto slovnice v novih učnih načrtih). V: *Materni jezik na pragu 21. stoletja*. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 15–21.
- Marentič - Požarnik, Barica, (2003): *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Učni načrt. Slovenščina [Elektronski vir]: gimnazija, 2008. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 15. 4. 2012 s spletne strani http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_SLOVENSČINA_gimn.pdf.
- Žakelj, A., (2006): *Smernice in načela posodabljanja učnih načrtov*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.